

שים לב: בבחינה זו יש הנחיות מיוחדות.
יש לענות על השאלות על פי הנחיות אלה.

תולדות עם ישראל

לבתי ספר עצמאיים

הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: שעתיים וחצי.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שלושה פרקים.

פרק ראשון	—	שאלות תלויות קטע	—	(26×1)	—	26 נקודות
פרק שני	—	שאלות נושאים — סוגיות נבחרות בתולדות עם ישראל	—	(18×3)	—	54 נקודות
פרק שלישי	—	שאלות קצרות על מושגים מתוכנית הלימודים כולה	—	(5×4)	—	20 נקודות

סך הכול — 100 נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: אין.

כתוב במחברת הבחינה בלבד. רשום "טייטה" בראש כל עמוד המשמש טייטה.
כתובת טייטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

השאלות

פרק ראשון (26 נקודות)

ענה על אחת מן השאלות 1-2. בשאלה שבחרת ענה על כל הסעיפים (26 נקודות).

1. לפניך שני קטעים המייצגים תגובות של יהודי גרמניה על המדיניות של גרמניה בשנות השלושים: קטע ממאמרו של עיתונאי יהודי וקטע מדבריו של רב מדיסלדורף. עיין בשניהם, וענה על שלושת הסעיפים א-ג שאחריהם.

קטע א

1 באפריל 1933 ייחשב ליום חשוב בתולדות יהודי גרמניה ואף בתולדות העם היהודי כולו [...] יום זה יכול להיות יום של התעוררות ותחייה יהודית, אם היהודים ירצו בכך [...].

היהדות המותקפת חייבת להגיע לידי תודעה עצמית. [...] היום מאשימים אותנו כי בגדנו בעם הגרמני. העיתונות הנאצית מכנה אותנו "אויבי האומה" ואנו חסרי אונים מול האשמה זו. אין זו אמת שהיהודים בגדו בגרמניה. אם בגדו במשהו, הרי בגדו בעצמם, ביהדותם. מאחר שהיהודי לא נשא בגאווה את יהדותו כלפי חוץ, מאחר שהתחמק מהבעיה היהודית, הוא נעשה בכך שותף לאשמת השפלת היהדות. עם כל המרירות הממלאת אותנו למקרא קריאות החרם הנאצי והאשמות חסרות שחר, הרי על דבר אחד אנו יכולים להודות לוועדת החרם. בסעיף 3 של ההנחיות [לביצוע החרם] נאמר: "הכוונה היא כמובן לחנויות הנמצאות בידיהם של בני הגזע היהודי. לדת אין כל חשיבות. אנשי העסקים, בין שהמירו את דתם בין שפרשו מן היהדות, נחשבים אף הם יהודים, לפי רוח הוראה זו". זוהי תזכורת לכל הבוגדים ביהדות. כל הפורש מהציבור כדי לשפר את מצבו האישי, לא יקבל שכר על בגידתו. בנקיטת עמדה זו [של הנאצים] נגד המתכחשים ליהדות, יש משום תחילת הבהרה. [בעיני הנאצים] היהודי המתכחש ליהדותו אינו אזורח טוב יותר מאזורח המודה בה בגלוי. ההתכחשות היא חרפה, אך כל עוד הסביבה נתנה על כך פרס, נראתה כיתרון. אולם היום שוב אין בכך יתרון. ליהודי ניתן סימן ליהדותו – הוא מקבל את הטלאי הצהוב. העובדה שהנהלת החרם הורתה לתלות על החנויות המוחרמות שלטים ובהם טלאי צהוב על רקע שחור היא סמל בעל משמעות רבה. תקנה זו נועדה לגנאי ולביזיון. אך אנו נקבלנה וברצוננו להופכה לאות של כבוד.

(מעובד על פי ולטש, ר' [תשל"ח]. שאוהו בגאון, את הטלאי הצהוב. בתוך ארד, י' ואחרים [עורכים],

השואה בתיעוד – מבחר תעודות על חורבן יהודי גרמניה, אוסטריה, פולין וברית המועצות, ירושלים: יד ושם, עמ' 47-48)

קטע ב

ב־10 בנובמבר 1938 ("ליל הבדולח") הונחתה מכת מוות על הקהילה היהודית במדיסלדורף. מִיד כשהתאפשר הדבר חזרו האנשים להתפלל בבתי הכנסת. ספרי הקודש שהיו בארון הקודש נשרפו כולם, אולם כמה ספרי קודש שהיו בבעלות אדם פרטי נתרמו לבית הכנסת ואִפשרו לחדש את התפילה. צורך השעה החזיר את בית התפילה שנות דור אחורה. הוציאו את האורגן... השפה הגרמנית נעלמה מהיכל התפילה... יש תחושה שרדיפות היהודים בכלל ופוגרום זה בפרט החזירו רבים מן היהודים אל חיק היהדות. בית הכנסת חזר במידה רבה למשמעותו המקורית [...].

(מעובד על פי דיווחו של רב מדיסלדורף [תשנ"ח]. "ליל הבדולח". "על סדר היום". משואה ומשרד החינוך התרבות והספורט, עמ' 20)

(שים לב: סעיפי השאלה בעמוד הבא.)

- א.** העיתונאי היהודי ר' ולטש פרסם את מאמרו "שאוהו בגאון, את הטלאי הצהוב" בעקבות אירוע שהתרחש ב־1 באפריל 1933.
- על פי מה שלמדת, הצג אירוע זה. (8 נקודות)
- ב.** לדעת מחבר קטע א, מהי הבגידה של יהודי גרמניה?
- הסבר מדוע לדעתו 1 באפריל "יכול להיות יום של התעוררות ותחייה יהודית, אם היהודים ירצו בכך".
- (10 נקודות)
- ג.** על פי קטע ב, הסבר כיצד באו לידי ביטוי ההתעוררות והתחייה היהודית אחרי "ליל הבדולח", על פי דיווחו של הרב מדיסלדורף. (8 נקודות)

2. לפניך שני קטעים העוסקים בבעיית הפליטים הפלסטינים שברחו מישראל ב-1948. קרא את הקטעים, וענה על הסעיפים שאחריהם.

קטע א

יצאתי (לראשונה) למזרח התיכון ב-1973 בימי מלחמת יום הכיפורים כעיתונאית אמריקנית [...] בבואי ללבנון, אחרי שנגמרה המלחמה, הצלחתי ליצור קשר עם אחד ממנהיגי אש"ף [...] וריאיינתי אותו במשרדו. על השולחן במשרדו היו מפות מפורטות מאוד, תרשימים ותוכניות לפלישה לצפת שב ישראל [...] אחר כך הולכנו בדרך עקלקלה לסייר באחד ממחנות הפליטים הדלים ביותר בשולי בירות (לבנון). שם, במחנה פליטים, במקום שערכו ילדים ספירת מלאי של רובי קלצ'ניקוב על מדפי מחסן קטן של "אספקה לבתי חולים", שם הבנתי [...] את אי-הצדק ואת העקרות (חוסר התוחלת) שב"מחנות הפליטים" הקבועים האלה. השנה הייתה שנת 1974 – 25 שנה אחרי סיום המלחמה שפרצה עקב הקמתה של מדינת ישראל, ואחריה פרצו יותר משלוש מלחמות בין ישראל למדינות ערב, והאנשים האלה המיוסרים, הנוגעים אל הלב, עדיין היו פליטים, וכלי הנשק היו התרופה הרשומה לפצעם הקיבוצי. מדוע עדיין לא שוקמו הפליטים הערבים ועודם יושבים במחנות, שלא כמו פליטים בארצות אחרות?

(מעובד על פי ג'ואן פיטרס, "מאז ומקדם", הוצאת הקה"מ, 1988, עמ' 17-18)

קטע ב

עם סיום מלחמת העולם השנייה, כשהתברר שמיליוני הפליטים שהציפו את אירופה אינם זוכים לטיפול הולם [...] החליט האו"ם להקים סוכנות מיוחדת: "נציבות האו"ם לפליטים" [...] עד היום סייעה נציבות הפליטים ליותר מ-25 מיליון בני אדם (מכל רחבי העולם) לפתוח דף חדש בחייהם [...]. עם זאת, לקבוצת פליטים אחת לא נמצא פתרון [...] במשך יותר מ-50 שנה: הפליטים הערבים שברחו מישראל בשנים 1948-1949 בעקבות מלחמת העצמאות. בתחילה עמד מספרם על 500,000-750,000 נפש, אך היום הם מונים יותר מארבעה מיליון איש, ומרביתם חיים במחנות פליטים. מדובר באחת מבעיות הפליטים רחבות ההיקף והממושכות ביותר בעולם, ולא מסתמן לה כל פתרון ממשי באופק. יש לציין כי הפליטים הפלסטינים הם הקבוצה היחידה שאינה מטופלת בידי נציבות הפליטים של האו"ם, אלא נהנית משירותיה הבלעדיים של סוכנות או"ם נפרדת: אונר"א. הנהלים של אונר"א שונים מן הנהלים של נציבות הפליטים. כך לדוגמה ההגדרה של אונר"א ל"פליטים פלסטינים" היא "אנשים שמקום מושבם הרגיל (היה) בפלסטינה בין יוני 1946 למאי 1948, ושאיבדו את בתיהם [...] בעקבות המלחמה בין ישראל למדינות ערב ב-1948". יש לשים לב שקריטריון התושבות הקצר – שנתיים בלבד – אפשר לאונר"א להחיל את הגדרת הפליט גם על תושבים זמניים רבים שהגיעו ממדינות ערב השכנות לישראל זמן קצר קודם לכן כדי לחפש עבודה. הגדרה זו שונה מאוד מהגדרת הפליט של נציבות האו"ם. על פי הנציבות, המונח "פליט" חל על כל אדם ש"שנמצא מחוץ למגוריו הקבועים (כלומר תושב ותיק ולא זמני) ושאינו יכול לשוב למדינתו בשל חשש לחייו". במילים אחרות, הנציבות לא התכוונה להחיל את ההגדרה "פליט" על תושבים זמניים בניגוד לנוסח של אונר"א.

הבדל נוסף נוגע לשלילת מעמד הפליטה. על פי הנציבות, אדם שקיבל אזרחות ממדינה כלשהי, מעמד הפליטה נשלל ממנו. אונר"א, לעומת זאת, נוהגת בניגוד גמור לנציבות: גם פליטים פלסטינים שקיבלו אזרחות ירדנית נותרו פליטים (מדינות ערביות אחרות סירבו להעניק לפליטים אזרחות). זאת ועוד, אונר"א אף מקנה מעמד של פליט נצחי לצאצאי הפליטים הפלסטינים, אפילו עד דור רביעי (לעומת הצאצאים של פליטים אחרים, שאינם יורשים מעמד זה). החלטה זו של אונר"א הביאה למעשה להנצחת בעיית הפליטים, להרחבתה ולהחמרתה [...] הן מבחינת הערכים הפלסטינים שנשארו פליטים עשרות שנים, הן מבחינת צאצאיהם שהוכנסו אף הם למעגל המחסור והתלות, והמעמד המיוחד שקיבלו מאונר"א רק החמיר את מצבם.

(מעובד על פי ארלין קושנר, "בעיית הפליטים של האו"ם", תכלת, 23, תשס"ו, עמ' 54-58)

- א. על פי מה שלמדת, כיצד נוצרה בעיית הפליטים הפלסטינים במלחמת תש"ח?
- על פי קטע א, הצג את הקשר בין המצב של הפליטים הפלסטינים בשנת 1974 ובין עליית כוחם של אש"ף ושל ארגוני הטרור הפלסטיניים. (8 נקודות)
- ב. על פי מה שלמדת, הסבר את העמדה של מדינות ערב (סוריה ולבנון) בנוגע לסוגיית הפליטים הפלסטינים. הסבר את העמדה של מדינת ישראל בנוגע לסוגיה זו. (10 נקודות)
- ג. על פי קטע ב, הטיפול של אונר"א בפליטים הפלסטינים הוביל "להנצחת בעיית הפליטים, להרחבתה ולהחמרתה". הוכח קביעה זו באמצעות שני הבדלים בין הטיפול של אונר"א בפליטים הפלסטינים ובין הטיפול של נציבות האו"ם בפליטים בני לאומים אחרים. (8 נקודות)

פרק שני (54 נקודות)

ענה על שלוש מן השאלות 3-6. בכל שאלה ענה על שני סעיפים בלבד (לכל שאלה – 18 נקודות).

3. תנועת החסידות

- א. הסבר ארבעה מן העקרונות של תנועת החסידות. (9 נקודות)
- ב. תאר שתיים מפעולותיו של הבעל שם טוב (הבעש"ט): פעולה אחת לחיזוק המצב הרוחני של היהודים בפולין ופעולה אחת לחיזוק המצב הכלכלי-חברתי שלהם. (9 נקודות)
- ג. תאר שלוש מפעולותיו של בעל התניא למען היהודים. (9 נקודות)

4. תנועת המוסר

- א. רבי ישראל מסלנט הקים את תנועת המוסר. הסבר שני גורמים להקמת התנועה. פרט שניים מעיקרי שיטתו של רבי ישראל מסלנט. (9 נקודות)
- ב. תאר את פעולותיו של רבי ישראל מסלנט בחיזוק התורה והמוסר ובענייני ציבור. סך הכול – שלוש פעולות. (9 נקודות)
- ג. תאר שניים מעיקרי שיטתו של אחד ממשיכי הדרך של תנועת המוסר. (9 נקודות)

5. העלייה הראשונה והשנייה

- א. באיזו תקופה הייתה העלייה הראשונה, ובאיזו תקופה הייתה העלייה השנייה? הצג את צורת ההתיישבות האופיינית לכל עלייה. (9 נקודות)
- ב. הצג את המניע הרעיוני של העולים בכל אחת מן העליות, והצג מניע נוסף לכל עלייה. (9 נקודות)
- ג. תאר שני קשיים שעמדו לפני העולים בעלייה הראשונה או בעלייה השנייה (תוכל לכתוב על שני קשיים בעלייה הראשונה או על שני קשיים בעלייה השנייה או על קושי אחד בעלייה הראשונה וקושי אחד בעלייה השנייה) ואת דרכי ההתמודדות של העולים עם אחד הקשיים שתיארת. (9 נקודות)

6. מלחמת ששת הימים

- א. ציין והסבר שלושה גורמים לפרוץ מלחמת ששת הימים. (9 נקודות)
- ב. הצג שינויים שחלו בגבולות של מדינת ישראל עם שלוש ממדינות ערב, בעקבות המלחמה. (9 נקודות)
- ג. הניצחון במלחמת ששת הימים השפיע על מדינת ישראל בתחומים האלה: הדמוגרפי, הכלכלי, המדיני והרוחני. הסבר את השפעת הניצחון במלחמה בשלושה תחומים. (9 נקודות)

פרק שלישי (20 נקודות)

ענה על ארבע מן השאלות 7-12 (לכל שאלה – 5 נקודות).

7. תאר את פעילותו של ארגון כי"ח בקרב הקהילות היהודיות בארצות האסלאם. כתוב על פעולה של רבנים מן הקהילות שנועדה לצמצם את השפעתו של הארגון.
8. הסבר מהו "מפעל הדף היומי" ומהי חשיבותו, וציין מי יזם מפעל זה.
9. ציין את הארצות שמהן הגיעו העולים בעלייה החמישית. הצג שני קשיים של העולים, וציין שם של יישוב א מפעל שהוקם בתקופה זו.
10. כתוב מה היה הרקע ההיסטורי להקמת יישובי "חומה ומגדל" בשנים תרצ"ו-תרצ"ט (1936-1939), והסבר מדוע כונו כך יישובים אלה.
11. מהי "מדיניות הצנע", באיזו שנה הונהגה מדיניות זו, ומדוע?
12. מה היה משפט אייכמן? תאר את השפעתו על החברה הישראלית.

בהצלחה!